

הקדמה

כשבאים לדון ב'כרמלית' צריך להקדים שהנושא של כרמלית רחב מאד – הן בשטחו והן בהיקפו. שטח הכרמלית מתחיל בשולי רשות היחיד, וממשיך לנגוס ברשות הרבים, והיקפו כולל שטחים עצומים: את האוקיינוסים, את מדבריות הענק וכדו'. גם בימינו ההתמודדויות ההלכתיות המעשיות ברובן הן סביב כרמלית.

במאמר דלהלן ננסה לסקור את המקור המרכזי של כרמלית שמובא מיד בפתיחת התוספתא בשבת, ונעבור לדיון הגמ' בשבת על דברי התוספתא. בהתחלה ננסה להציג חקירה בסיסית שתלווה אותנו בסקירת הסוגיא, ועל פיה נסביר את הבדלי ההסברים; בהמשך נדון באריכות בשיטתו של רש"י ובשיטתו של הרמב"ם; ולסיום – נדון בשם 'כרמלית' עם ההסברים השונים שמובאים בראשונים, וננסה להסביר מדוע פרשן מסוים בחר להסביר כך את שם הכרמלית ופרשן מסוים אחרת. המאמר לא ידון באיסורי הוצאה והכנסה לכרמלית, אלא יותר ב'מהי כרמלית' ובהבדלים בין כרמלית אחת לכרמלית אחרת.²

נתחיל בחקירה בסיסית ב'כרמלית': כידוע, מדאורייתא יש גם רה"י וגם רה"ר, שהם רשויות מוגדרות עם דינים וגדרי הרשות, ומדרבנן – נוספה הכרמלית. שתי אפשרויות עקרוניות עולות בחקירה לגבי הגדרתה הכרמלית: אפשרות אחת היא שהכרמלית אינה רשות בכלל³. וא"כ רשויות שבת יהיו אך ורק רה"י ורה"ר, כאשר מקום שלא נכנס להגדרות האלו יהיה כרמלית⁴. לכן בהגדרתה היא נמצאת במקומות שאין בהם רשות מסוימת.. אפשרות שניה היא לראות בכרמלית רשות נפרדת עם דינים⁵ וגדרים היוצרים רשות נוספת⁶

עם זאת גם כאשר היא רשות עצמאית, יתכן שהגדרות השטח⁷ של הכרמלית יהיו לפי שלילה של רה"י או שלילה של רה"ר ולא לפי גדרים עצמאיים ליצירת הרשות הזו. לאורך המאמר נגדיר את החקירה בקצרה, האם כרמלית היא:

❖ העדר רשות

❖ רשות בפני עצמה⁸

התוספתא של הרשויות

בגמרא בריש מסכת שבת (שבת 1.) מביאה את התוספתא שמובאת⁹ מפרטת את רשויות שבת, גדרי הרשויות של השטח, ואז את הדינים שנוהגים במקום:

"תנו רבנן, ארבע רשויות לשבת: רשות היחיד, ורשות הרבים, וכרמלית. ומקום פטור.¹⁰ ואיזו היא רשות היחיד - חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה, וכן גדר שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה - זו היא רשות היחיד גמורה. ואיזו היא רשות הרבים - סרטיא ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין זו היא רשות הרבים גמורה. אין מוציאין מרשות היחיד זו לרשות

¹ לדעת רוב הראשונים, ודלא כרמב"ם בהלכות שבת (פרק יד הלכה א) שמדבריות הן רה"ר וכרמלית זה: (הלכה ד') "הימים והבקעה" המאמר לא יתעסק ברשות הקרובה לכרמלית: 'מקום פטור' שאין איסור טלטול בתוכה ואין איסור טלטול אליה, לעומת כרמלית שאיסור הטלטול והעברת ד"א בתוכה כן קיים, מכיוון שהכרמלית יותר קרובה לרשות מסוימת.

² השאלה שעולה מיד היא על 'מקום פטור' שלכאורה הוא 'העדר רשות' ולא כרמלית אבל יתכן שהשוני בין כרמלית ל'מקום פטור' גם אם שניהם יהיו תחת ההגדרה של 'העדר רשות' שכרמלית תהיה דומה לרה"ר/רה"י, ולא כל מקום של העדר יהיה אוטומטי 'כרמלית', כי דיני כרמלית חמורים יותר מדיני מקום פטור ואפשר להסביר שכרמלית היא העדר רשות, כאשר מקום פטור הוא העדר מקום בנוסף להעדר הרשות, כי לא רק שאינו רשות, הוא אפילו לא מקום.

³ או מקום פטור, וכפי שהובא בהערה הקודמת

⁴ דיני השטח זה איסורי טלטול או העברה וכדו'

⁵ לא ניכנס לשאלה אם זה מדאורייתא או מדרבנן, אלא יותר לשאלה אם זה 'יצירת רשות' או 'העדר רשות' כמו שנראה בסוף הקטע הזה (למרות שאפשר להסביר שמדאורייתא זה העדר והיצירה היא מדרבנן)

⁶ הגדרות השטח זה דבר שיכולים למדוד לפי גודל וכדו'

⁷ כאשר יתכן שיהיה הבדל בין סוגי ה'כרמלית', דבר שיקיים את 'העדר רשות' בסוג מסוים ואת 'יצירת רשות' בסוג אחר וכדלהלן

⁸ עם מעט שינויי לשון ממה שמובא בתוספתא

⁹ מעניין לציין את דברי הירושלמי (שבת פרק א הלכה א) "ארבע רשויות לשבת. רשות היחיד. רה"ר. וכרמלית. ומבואות שאינן

מפולשין" לעומת התוספתא (שבת א א) שמובא לאחר "ד' רשויות" רק רה"י ורה"ר ואז שואלים 'איזו היא' וכו' ואכמ"ל

הרבים זו, ואין מכניסין מרשות הרבים זו לרשות היחיד זו; ואם הוציא והכניס, בשוגג - חייב חטאת, במזיד - ענוש כרת, ונסקל¹¹

יוצא לנו שאת רה"י מגדירים בתורה מאד מסודרת, עם הגדרת שטח הרשות, בצורה מדידה לכל אחד, כולל דיני ההוצאה וההכנסה. לעומת זאת ברה"ר ההגדרות של שטח הרשות פחות ברורות ולכן מובאות דוגמאות מהן נלמד מה הם הגדרות השטח של רה"ר. גם בהמשך את דיני ההוצאה וההכנסה ברה"ר מביאים יחד עם דיני ההוצאה וההכנסה ברה"י, למרות שחסר דין מאד מרכזי של איסור העברת ד"א ברה"ר שלא מוזכר כאן.

"אבל ים ובקעה ואיסטוונית והכרמלית - אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד, ואין נושאים ונותנים בתוכה, ואם נשא ונתן בתוכה - פטור; ואין מוציאים מתוכה לרשות הרבים ולא מרשות הרבים לתוכה, ואין מכניסין מרשות היחיד לתוכה, ולא מתוכה לרשות היחיד, ואם הוציא והכניס - פטור" חצרות של רבים ומבואות שאינן מפולשין עירבו מותרין, לא עירבו אסורים"

כשכבר מגיעים לכרמלית, אנחנו רואים בהתחלה שאין הגדרה ברורה לשטח, מתחילים עם כמה דוגמאות (בדומה לרה"ר), עוברים לשלילה: "אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד", ולבסוף מביאים את הדינים של הכרמלית שכוללים גם איסור טלטול בתוך הכרמלית.

נציג כמה הערות על הקטע של 'כרמלית' בברייתא, ההערות יוצגו לפי סדר הברייתא:

- i. מייד בהתחלה, כשמביאים את כרמלית לא שואלים 'איזו היא כרמלית' כמו על רה"י ורה"ר.
- ii. בהמשך, מביאים דוגמאות שונות של 'כרמלית', ים, בקעה, איסטוונית, ואז מופיע שוב 'כרמלית' לא כשם כולל, אלא כמקום פרטני נוסף של כרמלית שלכאורה אמור להיות שונה מהדוגמאות שהובאו¹².
- iii. לאחר שמביאים את הגדרים של הכרמלית ועוברים לדיני הכרמלית, מובא איסור טלטול ד' אמות בכרמלית. למרות שאיסור זה קיים גם ברה"ר, הוא לא נשנה בברייתא בדיני רה"ר אלא רק לגבי הכרמלית.
- iv. לאחר שמסיימים עם הגדרת כרמלית, לא ממשיכים לדון ב'מקום פטור' כמו שדנו ברשויות הקודמות, עם הגדרות ועם דינים¹³.

לכאורה ההסבר לכל התופעות הללו הוא שהדיון בברייתא הוא בעיקר על כרמלית, שאין לה הרבה התייחסות במקום אחר בפני עצמה (כגון פרק "הזורק"). לכן דנים בהתחלה על איסור הטלטול בין רה"י לרה"ר, ולאחר שמביאים את ההגדרות מסיימים עם מקום פטור בקצרה, אבל עיקר הנושא עוסק בכרמלית על סוגיה השונים. מסיבה זו לא שואלים 'איזו היא כרמלית', כי מראש זה העיסוק המרכזי. מביאים את כל סוגי הכרמלית (בהמשך נראה מה הגמ' מסבירה מהי 'כרמלית' סתם) ומביאים את דיני כרמלית בהרחבה כולל איסור ד' אמות בתוכה, ולא מאריכים ברשות הרביעית יותר מידי. גם הגמ' בסוגיא כאן עוסקת באריכות ב'כרמלית' הרבה יותר¹³ ממה שהיא עוסקת בכל הרשויות האחרות גם יחד.

רה"י מגאש (שו"ת סי' כד) מסביר מדוע לא אומרים 'איזו היא כרמלית' כמו שאומרים בהתחלה על רה"י ורה"ר, וז"ל:
"ולפיכך לא הוצרך התנא לומר איזו היא כרמלית אלא הזכיר דינה בלבד ולפי שהים והכרמלית והאצטונית היה עולה בדעתינו שהן או רה"י או רה"ר הזכיר שגם אלו כרמלית הן"

הוא מסביר שמכיוון שכל מה שאינו רה"ר ואינו רה"י, זה כרמלית, אז לא צריך לשאול 'איזו היא כרמלית' כי הכרמלית לדעת רה"י מגאש היא 'העדר רשות' וכל מה שאינו בתוך 'איזו היא רה"י' או בתוך 'איזו היא רה"ר' (כשהיינו חושבים שהשטח כן שייך לרה"י או לרה"ר) נכנס לדיני הכרמלית.

בהמשך מסביר רה"י מגאש מדוע לא שואלים על מקום פטור 'איזה הוא מקום פטור':

"וגם לענין מקום פטור לא איצטריך לבאר איזו היא לפי של מקום פטור משמע שהוא עצמו לאו מקום פטור גמור דאלמ' אין בו ד' על ד' ושזה הוא ההפרש שיש בינו ובין הכרמלית שאע"פ ששניהם אין בהם תורת רה"י ולא תורת רה"ר כרמלי' ודאי יש בו ד' על ד' של' כרמלית משמע שמקום הוא ניהו ואין בו תורת רה"י ולא תורת רה"ר ול' מקום פטור משמע שאפי' שיעור מקום נמי אין בו ולפיכך לא הוצרך להזכיר איזו הוא אלא הזכיר דינו בלבד"

¹¹ רש"י במקום (ו. ד"ה "הכרמלית") מציין מייד שהגמ' בהמשך (ז. תטפל בשאלה הזו, בקטע הבא נעסוק בזה בהרחבה.

¹² אמנם מביאים את 'חצרות של רבים ומבואות המפולשין'¹², ואת האסקופא - שרש"י מסביר: (בד"ה "אדם עומד על האסקופא") "וזה מקום פטור שהוזכר למעלה.... ובטל אצל רה"י ואצל רה"ר" אבל ללא רש"י זה ממש לא בולט שזה הרשות הרביעית של מקום פטור.

¹³ 2 דפים (n-z) רק על כרמלית מול עמוד בהתחלה על רה"י + רה"ר, ועמוד בסוף על האסקופא

כמו שכרמלית היא 'העדר' ולכן לא צריך לדון ב'איזו היא כרמלית' כמו"כ גם מקום פטור הוא יותר 'העדר' אפילו מכרמלית כאשר גם שיעור מקום שבכרמלית יש, במקום פטור אין¹⁴.

הגמ' מקשה על דברי הברייתא שלנו שמגדירה את בקעה ככרמלית לעומת 'בקעה' של המשנה בטהרות (פ"ו מ"ו) שמכנה את הבקעה 'רה"י'¹⁵ לגבי שבת, ומתרץ עולה שמה שקוראים שם לבקעה רה"י זה רק להסביר שאינה רה"ר. התורא"ש (שבת ו': בד"ה "לעולם כרמלית היא") מקשה על תירוץ של עולה שבאותה המידה יכולים לקרוא לבקעה רה"ר כדי להבהיר שאינה רה"י:

"לעולם כרמלית היא ואמאי קרי לה רשות היחיד לפי שאינה רשות הרבים. קשיא לי אמאי לא קרו לה רשות הרבים ולימא דהאי דקרו לה רה"ר לפי שאינה רשות היחיד, והכי הוה מסתבר טפי לפי שבקעה דומה יותר לרשות הרבים ממה שדומה לרשות היחיד שלא מצינו רה"י בלא מחיצות ..... ו"ל דאין הכי נמי יותר דומה בקעה לרשות הרבים ממה שדומה לרשות היחיד לכך קורא לה לקמן רשות הרבים, אבל בכאן לא היה יכול לקרותה רשות הרבים לפי שאז היה צריך לשנות בבריתא בקעה בימות הגשמים רה"ר לשבת ורשות היחיד לטומאה בימות החמה רשות הרבים לכאן ולכאן, ולא יתכן זה הלשון שמה שהוא קורא רה"ר לשבת יהיה רשות היחיד לטומאה כי סתירה אינה אלא במקום מניעת רגלי הרבים ובמסתרים, לכך ניחא ליה לשון רה"י לשבת"

יוצא מדבריו של התורא"ש שכרמלית אכן דומה יותר לרה"ר בגלל חוסר המחיצות, והסיבה שבמשנה בטהרות משתמשים בשם רה"י על 'בקעה' ולא בשם רה"ר שהכרמלית קרובה לזה יותר, היא מסיבת נוחות הלשון בדברי המשנה בלבד. דבר חשוב יותר לנושא שלנו עולה לכאורה מהתורא"ש, שכרמלית היא רשות עם דמיון לרשות מוכרת שמה רה"ר ולא רק העדר רשות שאינה לא רה"ר ולא רה"ר, כי הוא דן ברשות הקיימת של בקעה למה היא יותר דומה, ולא ב'העדר הרשות' שאינה דומה לא לרה"ר ולא לרה"י וכדו', מכיוון שיתכן לדעתו זה רשות קיימת בפנ"ע.

לסיכום: ראינו שהגמ' בריש שבת (ו-ח), שהיא סוגיא מרכזית ב'כרמלית', מביאה את הברייתא שמתייחסת לרשויות שבת כאשר כרמלית מקבלת יחס מעט שונה וארוך ממה שמקבלים רה"י ורה"ר, גם בצורה הצגת הגדרות הכרמלית, וגם בפירוט דינים רחב יותר. ניסינו להניח שגם הברייתא נותנת יותר משקל לכרמלית מכיוון שרה"י ורה"ר מקבלים התייחסות במקומות אחרים. הבאנו את הסבר הר"י מיגאש על שינוי הלשון ב'איזו היא כרמלית' שלא שייך מכיוון שמה שאינה רה"ר ואינה רה"ר, נהיה כרמלית; ואת דברי התורא"ש שלכאורה יסבור שכרמלית היא אמנם דומה לרה"ר אך היא יצירה של רשות קיימת. כך שבחקירה הראשונית של 'כרמלית' יוצא לנו:

❖ העדר רשות – ר"י מיגאש (שו"ת סי' כד)

❖ רשות בפני עצמה – תורא"ש (שבת ו': ד"ה "לעולם כרמלית")

מהי 'כרמלית' סתם

הגמ' שואלת (ז.) את השאלה שהעלינו בקטע הקודם, מדוע לאחר שמונים כמה דוג' של כרמלית מביאים בנפרד את 'והכרמלית' שזה לכאורה שם פרטי ולא כוללני.

"והכרמלית אטו כולהו נמי לאו כרמלית ניהו? כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא נצרכה אלא לקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים. דאף על גב דזימנין דדחקי ביה רבים ועיילי לגוה, כיון דלא ניחא תשמישתיה - כי כרמלית דמי. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: בין העמודין נידון ככרמלית. מאי טעמא - אף על גב דדרסי בה רבים, כיון דלא מסתגי להו בהדיא - ככרמלית דמיא. אמר רבי זירא אמר רב יהודה: איצטבא שלפני העמודים - נידון ככרמלית"

מסביר רב דימי בשם ר' יוחנן ש"כרמלית" סתם היא הכרמלית של קרן זוית הסמוכה לרה"ר¹⁶. בראשונים דנו מהי אותה 'קרן זוית' בעצמה שאמרה הגמ' ב'כרמלית' סתם.

רש"י מסביר:

"לא נצרכה - כרמלית דקתני אלא לאוסופי כרמלית אחריתי, כגון קרן זוית שנכנס בו בית לתוכו והניח מקרקעו לרשות הרבים.

¹⁴ הרב אהרן ווסר הציע לחלק בתוך דברי הר"י מגאש בין כרמלית שהיא העדר רשות, לבין מקום פטור שהיא 'העדר המקום' שבו, ואכמ"ל.

¹⁵ ולגבי טומאה המשנה מחלקת, שבקעה היא כרה"ר - בימות החמה, וכרה"י - בימות הגשמים.

¹⁶ דגש נוסף צריך לשים על המשך הגמ' אחרי דברי ר' יוחנן שקרן זוית "כי כרמלית דמי" מביאים את בין העמודים ואיצטבא שלפני העמודים שהם "נדונים ככרמלית" ולמרות זאת אינן 'הכרמלית' עצמה של הברייתא.

לא ניחא תשמישתיה - שאין יכולין להכנס לה להדיא דרך הילוכו, אי נמי: בית שפניו עומד באלכסון, שזויתו אחת סמוכה לרשות הרבים והשניה משוכה מרשות הרבים ולפנים, זוית הבולטת מעכבת את הרבים מליכנס בהדיא בתוך כניסה של זוית האחרת"

רש"י מביא שני הסברים:

ההסבר הראשון של רש"י: ה'כרמלית' סתם שהיא קרן זוית מדובר כשיש כניסה מעטה פנימה, שאז נוצר לנו שטח מוקף בג' מחיצות, ונמצא ברה"ר, רק שאי אפשר להיכנס לשם 'בדרך הילוכו' - בהליכה הרגילה.

ההסבר השני של רש"י: ה'כרמלית' סתם שהיא קרן זוית מדובר כשיש מחיצה פנימה מרה"ר לרה"י באלכסון שזה בעצם רק ב' מחיצות, כאשר אפשר להסביר את החידוש בכרמלית זו ע"פ ההסברים הבאים:

בחזו"א (קז, טעומד על הקושי שיוצא בהסבר הראשון שכרמלית היא עם ג' מחיצות ועולה מיד השאלה איך יכול להיות שרשות שמוקפת ג' מחיצות ורה"י גמורה מה"ת יבטלו מחיצותיה, ואפי' כשיש רבים, ואפי' כשניחא תשמישתיה? ומסביר החזו"א את שלושת ההסברים הבאים¹⁷:

ההסבר הראשון: לדעת ר' יוחנן אתו רבים ומבטלי מחיצתא, גם כשיש ג' מחיצות אלא שכאן מכיוון שלא ניחא תשמישתיה וזה של יחיד - זה לא רה"ר

ההסבר השני: זה נעשה כרמלית מכיוון שיש שדות המקיפות את המקום ומבטלות את המחיצות, ולכן זה נעשה כרמלית

ההסבר השלישי: זה טפל לרה"ר, וכמו חורי רה"ר לדעת אביי, למרות שיש להם מחיצות, ודווקא קרן זוית ולא רה"ר שמתקצרת.¹⁸

בהסברו השני של רש"י אפשר להסביר שהחידוש הוא מכיוון שיבואו לטעות אם יותר להוציא לכרמלית זו, או לטלטל בה ד"א, מפני שנראית כרה"ר וסמוכה לה, ואינה רה"ר מכיוון שלא ניחא תשמישתיה, ואגב זה גזרו על כל שאר סוגי הכרמלית

ואפשר להסביר ע"פ דברי ה"פני יהושע" (ז.ז) שמבאר אחרת את דברי הגמ' על הכרמלית של קרן זוית שנקראת 'כרמלית' יותר משאר סוגי הכרמלית מפני שהיא דומה מעט לרה"ר ומעט לרה"י:

"ויש לדקדק אכתי אמאי קרי להאי כרמלית טפי מאינך דלעיל ים ובקעה ואסטוונית. ויש ליישב ע"פ מה שכתבו תוס' לעיל [ו' ע"א ד"ה כרמלית] בשם הירושלמי דכרמלית היינו מלשון כרמל דכתיב בקרא שפירושו לא לח ולא יבש [מנחות ס"ו ע"ב] אלא בינוני והיינו שדומה קצת לח ויבש א"כ לא שייך הך מילתא אלא לענין קרן זוית הסמוכה לרה"י דוקא דא"כ דמי קצת לרשות הרבים כיון דזימנין דחקי ביה רבים ודומה קצת לרה"י כיון שהוא בקרן זוית הסמוכה לרה"י דא"כ הוא באמת של יחיד כמו שפירש"י משא"כ בים ובקעה לא דמי כלל לא לרה"ר ולא לרה"י דהא לא שכיחי ביה רבים ולית להו מחיצות, כן נראה לי וק"ל"

לדבריו, החידוש ב'קרן זוית' האלכסונית (כפי' השני של רש"י ב'קרן זוית') שיש בה גם קצת מרה"ר כי 'זמנין דחקי ביה רבים' וגם לרה"י כי זה סמוך לרה"י ושייך ליחיד, משא"כ בכרמלית של ים ובקעה שאינם לא דומים לא לרה"ר ולא לרה"י¹⁹,

יוצא ברש"י ב' הסברים לקרן זוית, או מקום ש'נכנס' מרה"ר שמוקף מג' צדדיו, או מחיצה באלכסון, כאשר הפי' הראשון דחוק יותר כמו שראינו בחזו"א שנדחק לבאר למה זה לא רה"י. ואכן בשפ"א (על הדף) כותב שהעיקר כפי' השני.

בדברי רש"י בפירושו השני בולטת הדרה של שלילה שהיא יוצרת את הרשות וכמו שהוא כותב:
"זוית הבולטת מעכבת את הרבים מליכנס" שזה יותר 'העדר רשות' מאשר 'רשות בפנ"ע'.

הרמב"ם לגבי ב'קרן זוית' כותב בהלכותיו (רמב"ם הלכות שבת פרק יד הלכה ד)

"איזו היא כרמלית תל שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן ..... וכן חריץ שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן .... וכן מקום שהוקף בארבע מחיצות ..... וכן קרן זוית הסמוכה לרה"ר והוא המקום שמוקף שלש מחיצות והרוח הרביעית רה"ר כגון מבוי שאין לו לחי או קורה ברוח רביעית וכן הימים והבקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים כל אלו כרמלית הן"

¹⁷ כאשר השפ"א (על הדף) באמת כתב: "ועיקר הפי' דקרן זוית כמ"ש רש"י בל' שני" !

¹⁸ ומסיים החזו"א: "אבל לא נתבאר שיעורו שיצא מתורת כרמלית" (לרה"ר)

¹⁹ כאשר בביאורו ל'קרן זוית' זו משתמש הפנ"י בהסבר התוס' על המילה 'כרמלית', וכמו שיבואר בהמשך כשנעסוק בביאור המילה כרמלית, ובדברי התוס'

הרמב"ם מסביר מהי כרמלית כשהוא מביא בהתחלה כמה דוגמאות של ג' מחיצות²⁰ כמו 'קרן זוית' כשבהתחלה תל וחרץ בגובה פחות מ"ט, עם הגדרות שטח ברורות, בהמשך הוא מביא מקום מוקף ד' מחיצות ואז הוא מביא את קרן זוית, בעצמה. במונח מסויים פירושו זה לא שונה בהרבה מפירושו הראשון של רש"י ב'קרן זוית', אך הוא מעלה תמיהה גדולה – על פניו הסיבה לומר שאין זה רשות הרבים אינה בשל הסיבה הכתובה בגמרא "כיון דלא ניחא תשמישתיה", שהרי הסיבה שרשות זו – כפי שמסביר אותה הרמב"ם – אינה רשות הרבים, היא בגלל שיש בה ג' מחיצות!

בכדי לתרץ את הרמב"ם מפנה אותנו השפת אמת (שבת ז. ד"ה "שם בגמ' קרן זוית") לסוגיה בדף ז: שנחלקו אביי ורבא אם חורי רשות הרבים דינם כרה"ר, או לא. רבא, שסובר שאינם, שואל את אביי:

"אמר ליה רבא לאביי: לדידך דאמרת חורי רשות הרבים כרשות הרבים דמו, מאי שנא מהא דכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא נצרכה אלא לקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים, ותיהוי כחורי רשות הרבים! – התם לא ניחא תשמישתיה, הכא – ניחא תשמישתיה"

כלומר, הסיבה להניח שחורי רשות הרבים הם כרשות הרבים זה בגלל נוחות התשמיש שלהם, אבל אם נתפוס כדעת רבא שהלכה כמותו, שנוחות התשמיש אינה רלוונטית לקביעה האם משהו הוא רשות הרבים או לא, ולפי זה צריך לומר שכל החשיבות של נוחות התשמיש היא אליבא דאביי, ולכן 'נוחות התשמיש' בקרן זוית נדחית מהלכה על פי הרמב"ם!²¹

לפי ההסבר הזה ברמב"ם, יוצא שלדעת הרמב"ם גם כשיש ג' מחיצות זה יכול להיות רשות של 'כרמלית', כי ג' מחיצות של 'כרמלית' זה 'רשות' ולא 'העדר' ולכן למרות שההסבר שלו בקרן זוית לא שונה משמעותית מפי' הראשון של רש"י בקרן זוית, עדיין לרש"י הדגש בדברי הגמ' ש'לא ניחא תשמישתיה' שזה יותר 'העדר רשות' לעומת הרמב"ם שהדגש הוא בג' מחיצות שזה יותר 'יצירת רשות בפני עצמה'.

לסיכום: הגמ' מסבירה ש'כרמלית' סתם של הברי' היא קרן זוית ראינו ב' הסברים ברש"י עם ביאור נרחב בכל הסבר של רש"י, ראינו את דעת הרמב"ם בהלכותיו על קרן זוית, שמזכירה את הסברו הראשון של רש"י אלא שמעט שונה בטעם שלה, והצענו שההבדל הוא עקרוני ב'כרמלית' (הבאנו גם כמה לשונות של אחרונים בנושא זה של כרמלית)

כך שלפי החקירה הראשונית של 'כרמלית', בסוגיא של כרמלית סתם שהיא 'קרן זוית' יוצא לנו:

❖ העדר רשות – רש"י (ז. ד"ה "לא ניחא תשמישתיה")

❖ יצירת רשות בפנ"ע – רמב"ם (שבת יד ד)

גם האחרונים בסוגיא (פנ"י²², חת"ס²³) סברו לכאורה שכרמלית סתם של הברי' שהיא 'קרן זוית' זה רשות בפנ"ע (ולא העדר רשות) וכמו הלשון החשובה של הגר"א "עיקר הכרמלית"²⁴:

"עיקר הכרמלית הוא מקום העומד בין רה"י לרה"ר ושאר הדוג' דינם דומה לכרמלית ולא כרמלית ממש"

בקטעים הבאים נרחיב בשיטתו של רש"י שכרמלית היא 'העדר רשות', ולאחר מכן בשיטתו של הרמב"ם שכרמלית היא 'יצירת רשות'.

שיטת רש"י שכרמלית היא 'העדר רשות'

כפי שכבר ראינו ישנן כמה סוגי כרמלית, כאשר לאורך הסוגיות רש"י מסביר בכל סוגיא את מה שמתאים לה. אם זאת נראה כי רש"י לאורך כל הסוגיות מפרש את כרמלית ע"פ התפיסה ש'כרמלית' היא 'העדר הרשות' וכפי שנראה בהמשך

²⁰ למה הרמב"ם לא מתחיל שכרמלית היא קרן זוית? בדיון בהמשך המאמר בשי' הרמב"ם מובאים דברי הערה"ש שלכאורה הרמב"ם מסביר את קרן זוית כג' מחיצות, וזה הבי' בגמ' של קרן זוית ולכן הוא מביא כמה דוגמאות של ג' מחיצות לכרמלית,

²¹ הסבר זה יכול להסביר גם הלכה נוספת ברמב"ם (שם ו):

"... אבל בין העמודים הואיל ורבים דורסין ביניהן הרי הן רה"ר".

לכאורה, ולפי דברי הגמ' אין לחלק בין קרן זוית ובין העמודים ברמה הטכנית של נוחות או חוסר נוחות השימוש, אך אם נסביר שנוחות התשמיש אינה רלוונטית הרי שההבדל הוא פשוט – קרן זוית מוקפת ג' מחיצות ואילו בין העמודים זה חלק מרשות הרבים, ועל כן קרן זוית תחשב כרמלית והיא יוצרת רשות חדשה, ואילו בין העמודים כיוון שדורסים בו רבים יחשב כרשות הרבים.

²² דבריו הובאו מקודם: "לענין קרן זוית הסמוכה לרה"ה דוקא דא"כ דמי קצת לרשות הרבים כיון דזימנין דחקי ביה רבים ודומה קצת לרה"ה" כיון שהוא בקרן זוית הסמוכה לרה"י דא"כ הוא באמת של יחיד כמו שפירש"י משא"כ בים ובקעה לא דמי כלל לא לרה"ר ולא לרה"י דהא לא שכיחי ביה רבים ולית להו מחיצות..."

²³ בחת"ס (ז). מסביר את שאלת הגמ': "אטו כולהי נמי לאו כרמלית נינהי, פי' דהוה ס"ל פירושו של כרמלי' כרמב"ם כארמלי' והיינו ים ובקעה שאינן לא ר"ה ולא רה"י להכי פריך בפשיטות דכולה כארמלית נינהי. ומשני דאתי לאתוי' קרן זוית וכו' דאית בי' כח ר"ה ורה"י ופירושו הך כרמלית רך ומלא כהירושלמי שבתוס' לעיל" וא"כ שאלת הגמ' היתה שכרמלית אינה 'העדר רשות' אל 'יצירת רשות' וכן ההסבר בסופו של דבר, ב'קרן זוית'

²⁴ בחידושויו על מסכת שבת ב'קובץ מפרשים', וכן ב'אנציקלופדיה התלמודית' "כרמלית" הערה 53

בסקירת הסוגיות.

בכל סוגיא לאחר שנביא את ביאורו של רש"י ננסה להביא ראשונים אחרים שפי' אחרת מרש"י, שיתכן שחלקו עליו מכיוון שהם סברו שכרמלית אינה בהכרח 'העדר רשות' כפי שלכאורה יוצא מרש"י, וכדלהלן:

- i. רש"י (שבת ג: ד"ה "בעי אביי") מגדיר את הגדרת 'כרמלית':
"שאינו הילוך תמיד לרבים ולא תשמיש רה"י"
לעומתו, הרשב"א כותב ב"עבודת הקודש"²⁵:
"איזהו כרמלית, כל מקום שאין רגל הרבים מצויה שם תמיד כמחנות והשוקים והדרכים המפולשין מעיר אל עיר, אלא מוקצים כמדברות והיערים, אינם בדין רשות הרבים דבר תורה לא לטלטל ולא להוצאה והכנסה, וכן אינם בדין רשות היחיד עד שיהא גזור גדר גבוה עשרה או עמוק עשרה כחריץ."
יוצא לנו שרש"י מגדיר את הכרמלית על דרך שלילת הליכת רבים ושליפת תשמיש רה"י, שזה בעצם 'העדר רשות' ואילו הרשב"א מגדיר את זה מעט שונה שזה רשות קיימת ודומה לרה"ר, כשיש למקום גזירות דרבנן לפי סוג המקום והשטח ולא לפי תשמיש. כאשר חוסר תשמיש המצוטט ברש"י הוא 'העדר רשות' לעומת חוסר בגודל השטח המצוטט ברשב"א שהוא יוצר שטח שונה²⁶.
ii. הגמ' בשבת (ג:) מביאה את ספיקו של אביי:
"בעי אביי: ידו של אדם מהו שתעשה ככרמלית, מי קנסוה רבנן לאהדורי לגביה או לא?"
ומסביר רש"י (ד"ה "בעי אביי") שאביי מסתפק על ידו של אדם שמוכח בגמ' שאינה נמשכת אחר גופו, ואז עולה השאלה האם חכמים קנסו אדם שהוציא את ידו שתהיה ככרמלית ולא יוכל להחזיר וגם לא להוציא.
הסברו של רש"י מבוסס על הגירסא: "מי קנסוה"²⁷ לעומתו ר"י בתוס' (ד"ה "מי קנסוה") והרשב"א (שבת ג: ד"ה "מי קנסוה") גורסים "מי אסרוה"
יתכן ורש"י מפרש באופן זה כי לשיטתו כרמלית זה 'העדר' ולכן אם חכמים יוצרים פטור חדשהמפקיע את הרשות קיימת, זהו קנס אך לא איסור, לעומת זאת בשיטתם של תוס' והרשב"א ניתן להסביר שכרמלית זה יצירת רשות ולכן מתאים לשון 'איסור' ולא לשון קנס מכיוון שאפשר ליצור כרמלית ולאחר שחכמים יצרו את הכרמלית, יש איסור לטלטל בה²⁸.
iii. הגמ' (ז.) דנה על אויר כרמלית: "אמר רבה דבי רב שילא, כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: אין כרמלית פחותה מארבעה. ואמר רב ששת: ותופסת עד עשרה. מאי ותופסת עד עשרה.... דעד י' הוא דהויא כרמלית, למעלה מי"ט לא הוי כרמלית"
רש"י (ד"ה "דעד י' הוי כרמלית") כותב לגבי אוויר מקום פטור בכרמלית: "אבל למעלה מי' אין שם כרמלית על אוויר... הלכך לא מתוקמא אלא באוירא" כך שלדבריו אוויר מקום פטור בכרמלית נשאר מקום פטור.
אבל הר"ן (חידושים ז.) מביא פירוש נוסף: "ואחרים כתבו דאפילו בדבר המסויים איכא לאוקומי, וכגון שאינו רחב ארבעה וקאי בכרמלית, דנהי דאי קאי כי האי גוונא ברשות הרבים מקום פטור הוא בכרמלית מצא מין את מינו ונעור"
כאשר יוצא שהר"ן יסבור שאוויר מקום פטור בכרמלית יהיה כרמלית,
כאשר רש"י מסביר ע"פ ההבנה העקרונית בשיטתו שכרמלית זה 'העדר רשות' ומכיוון שאינה רשות חזקה שיכולה לקחת שטח חלש ו'להכניס' אותו אל תוך שטחה, אבל הר"ן יסביר שכרמלית זו רשות חזקה שנוצרת עם דינים של 'יצירת רשות', כשיש לידה שטח חלש יותר (או חסר הגדרה) של מקום פטור, יתכן שלכן יהיה בטל אליה ויכנס לתוכה.
iv. הגמ' (ח.) שואלת מברייתא²⁹ על שיטת רבא שתשמיש ע"י הדחק לא נחשב תשמיש³⁰, ולכן גומא בעומק ט' ברה"ר לא תחשב כרה"ר: "היתה קופתו מונחת ברשות הרבים גבוהה עשרה ורחבה ארבעה, אין מטלטלין לא מתוכה

²⁵ (עבודת הקודש בית נתיבות שער ג אות נו) זהו ספרו של הרשב"א על הלכות שבת ויו"ט כאשר רק הקצר מצוי אצלנו, וזה ספר חשוב ומעניין שהוא מוכר פחות מ"תורת הבית" על או"ה אולי כי שם יש גם את הארוך, וגם את תשובות הרשב"א ב"משמרת הבית"
²⁶ גם אם ברשב"א זה לא מוכח שכרמלית זה יצירת שטח, ברש"י וודאי בולט שכרמלית זה 'העדר', וכן בולט ההבדל בהגדרה שרש"י מדגיש את השימוש, שחסרונו גורם להעדר והרשב"א מדגיש גם את הגדרות השטח.

²⁸ בסוגיא שם זה משליך על מח' הראשונים נוספת אם הספק רק בעומד ברה"י ומושיט את ידו לרה"ר או גם הפוך, כשעומד ברה"ר ומושיט את ידו לרה"י, כשלרשב"א רק בעומד ברה"י ומושיט לרה"ר – יתכן שיוצרים כרמלית, אבל לרש"י בד"ה "בעי" כותב "לרשות אחרת" ומשמע כריטב"א (שנחלק על הרשב"א) שגם מרה"ר לרה"י, כי זה קנס בלבד ולא יצירת רשות, ועיי"ש ב"ראש יוסף" ושפ"א

²⁹ סוגיית "כרמלית בכלים"

³⁰ הערת השוליים הזו תעסוק במח' רב יוסף ורבא (ח.) על בור עמוק ט' ברה"ר, עם הסבר של הסוגיא כאן מול הסוגיא של המנה עצמה בדף ק: עם ביאור עיוני וארוך על יתור "רקק" ויתור "מהלכת":

לרשות הרבים ולא מרשות הרבים לתוכה, פחות מכן מטלטלין וכן בגומא" ומשמע בברייתא שבור עמוק ט' ברה"ר יחשב כרה"ר, ומסביר רש"י בד"ה "פחות מכן" את דין הברייתא על על הוצאת הקופה: "לא גזור רבנן לבטולי מתורת כלים הואיל וכלי הוא". כך שיוצא מרש"י שאי אפשר לבטל כלי ולגזור עליו שיהיה כרמלית, אבל הר"ן (ח.) מסביר בשם הרא"ה מעט שונה: "פירש הרא"ה ז"ל דליכא למיסר משום כרמלית דכלי לא בטיל למהוי כרמלית דטעמא דכרמלית משום דלא דרסי' לי' רבים וכלי כיון דלא קבוע ועשוי לינטל משם לא הוי כרמלית עכ"ל...". כאשר ההסבר שחוסר היצירה של כרמלית בכלי בברייתא הוא מכיוון שהכלי הזה עשוי להינטל, וא"כ רש"י יסבור שכלי שהוא משהו ממשי לא בטל כל כך בקלות ויוצר כרמלית של 'העדר' ושל ביטול, שזו הכרמלית לדעתו, ולכן אין כרמלית בכלים, אבל הרא"ה מסביר את אי יצירת הכרמלית בחוסר הקביעות של הכלי הספציפי כאן בברייתא, שאינה יכולה ליצור רשות, ולא מחמת הכלי שכן יכול ליצור כרמלית כי היא 'יצירת רשות' שיכול להיות קיים גם בכלי³¹.

שיטת רמב"ם שכרמלית היא 'יצירת רשות'

כאמור, מדברי הרמב"ם לגבי 'קרן זווית' הסקנו כי לשיטת הרמב"ם כרמלית היא רשות' נראה כי מסקנה זו עולה ממקומות נוספים בדבריו.

נחלקו רב יוסף ורבא אם בור עמוק ט' ברה"ר הוי רה"ר כמו עמוד גבוה ט' – לדעת רב יוסף, או שזה כרמלית באופן שיש בו ד' על ד' כי זה תשמיש יותר ע"י הדחק מאשר עמוד – לדעת רבא, ומוכיח רבא (בדף ח:) כשיטתו מהמשנה שכתוב: "אם היה רקק מים ור"ה מהלכת בו, הזורק לתוכו ד"א חייב, וכמה הוא רקק מים, פחות מי"ט, ורקק מים שרה"ר מהלכת בו, הזורק לתוכו ד"א חייב" מסביר רבא כהוכחה לשי', שמילא פעמיים חוזרת המשנה על "רקק" כדי להסביר שגם בימות החמה וגם בימות הגשמים, כי בימות החמה אולי מצוי שאנשים יכנסו מרצונם "להתרענן" במים, ואז הרקק הוא חלק מהדרך, או הפוך שבימות הגשמים בכ"מ מטונפים ורטובים ולא מקפידים "לעקוף" את המכשולים של המים ואז הוא חלק מהדרך, לכן כתוב פעמיים "רקק" אבל "מהלכת" פעמיים, למה נצרך, אלא כדי להדגיש שהילוך רגיל נקרא הילוך, ולהוסיף שהילוך ע"י הדחק נחשב "הילוך" משא"כ "תשמיש ע"י הדחק" שאינו נחשב תשמיש, אלא דווקא הילוך, וכשי' רבא, שבור ששימושו ע"י הדחק ועומד ברה"ר אינו נהיה חלק מרה"ר "ש"מ" מסיימת הגמ'.

וכאן מגיעה הצלבה יפה ששמתי לב בס"ד, כשנסה לראות בצורה עצמאית בסוגיא אם אכן מוכח כשי' רבא נראה שזה ממש לא מוכח לכאורה מהיתור של "רקק": משנה (שבת ק:) "הזורק בים ארבע אמות – פטור. אם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו, הזורק לתוכו ארבע אמות – חייב. וכמה הוא רקק מים – פחות מעשרה טפחים. רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו, הזורק בתוכו ארבע אמות – חייב. גמרא – אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: בשלמא הילוך הילוך תרי זימני, הא קא משמע לן: הילוך על ידי הדחק – שמיה הילוך, תשמיש על ידי הדחק – לא שמיה תשמיש. אלא רקק רקק תרי זימני למה לי? – חד בימות החמה, וחד בימות הגשמים. וצריכי, דאי תנא חדא הוה אמינא הני מילי בימות החמה – דעבידי אינשי דמסגי לאקורי נפשיהו, אבל בימות הגשמים – לא. ואי אשמעינן בימות הגשמים – דכיון דמיטנפי לא איכפת להו, אבל בימות החמה – לא.

אביי אמר: איצטריך, סלקא דעתך אמינא הני מילי היכא דלא הוי ארבע אמות, אבל היכא דהוי ארבע אמות – אקופי מקפי ליה. רב אשי אמר: איצטריך, סלקא דעתך אמינא, הני מילי – היכא דהוה ארבעה, אבל היכא דלא הוה ארבעה – מיפסעי פסעי ליה" אנחנו רואים בגמ' שאביי ורב אשי מסבירים את יתור של "רקק" בצורה אחרת, ואולי יתכן לומר לדעת רב אשי שגם "מהלכת" נועד לרבות שיעור של ד"ט שבתשמיש זה חובה ובהילוך לא מכיוון שיש ריבוי של "מהלכת" ואז דברי רב יוסף לא נדחים, כי יסבור כרב אשי? (כדאי לעיין בדברי החת"ס (ח: ד"ה "בשלמא") שמסביר שכיוון שרבא לא רצה שיהיה לימוד אחר מ"מהלכת" הוא מתחיל בביאור היתור של "רקק" ואז היתור של "מהלכת" חייב למעט את תשמיש ע"י הדחק, אבל בדף ק: לומדים בגמ' את ב' היתורים כאשר קודם דנים ביתור של "מהלכת")

בריטב"א יש הסבר מעניין שהכל נצרך וז"ל: "אמר אביי איצטריך וכו'. פירוש להא נמי איצטריך. רב אשי אמר איצטריך. כלומר להא נמי איצטריך, דמסתברא דכולהו מודו דכולהו איצטריך, ומיהו שקולים הן ויבאו כולן, דרקק חד יתירה קתני, וכן הלכה" וע"פ הריטב"א שכנראה עמד על הקושי והסביר שזה לא סותר את סוגייתנו, ולומדים את כל הלימודים מ"רקק" ומובן למה הגמ' מסיימת "ש"מ" ומוכיחה דלא כרב יוסף כי מהמשנה מוכח שגם הילוך ע"י הדחק שמיה הילוך, וכשיטתו של רבא.

(ועדיין צ"ע לדברי החת"ס למה רב יוסף לא תירץ כרב אשי, ואם כריטב"א שכל הלימודים נלמדים מהיתור, למה רבא התחיל ב"רקק" הוא היה יכול להתחיל את הלימוד ב"מהלכת" ויתכן לומר שאה"נ החת"ס יסבור שאין זו הוכחה, וכמו שהרע"ב מסביר במשנה (שבת יא ד) ע"פ הרמב"ם שהלימוד מ"מהלכת" שהילוך ע"י הדחק שמיה הילוך, ובגרעק"א (תוספות ר' עקיבא איגר על המשנה שם אות קכג מעיר שהלימוד מ"מהלכת" הוא כפול, שהילוך ע"י הדחק שמיה הילוך וגם שתשמיש ע"י הדחק לאו שמיה תשמיש, וא"כ קשה מדוע הרמב"ם והרע"ב השמיטו את הלימוד על תשמיש, ולאור דברינו יתכן לומר שהם סוברים כביאורו של החת"ס שאם מסבירים ב"רקק" כרב אשי אין הוכחה ש"מהלכת" ממעטת את תשמיש ע"י הדחק וא"כ אכן בדף ק: דברי רב יוסף לא נדחים... ודו"ק היטב)

³¹ הרוצה להרחיב בשיטתו של רש"י של 'העדר רשות' יעיין וינסה לדייק גם בסוגיות של אוויר כרמלית למעלה מי', קרקע כרמלית ברה"ר, ועוד.

הרמב"ם (הלכות שבת פרק יד הלכות ד – ו) פוסק:

(הלכה ד) "איזו היא כרמלית תל שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן ..... וכן חריץ שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן .... וכן מקום שהוקף בארבע מחיצות ..... וכן קרן זוית הסמוכה לרה"ר והוא המקום שמוקף שלש מחיצות והרוח הרביעית רה"ר כגון מבוי שאין לו לחי או קורה ברוח רביעית וכן הימים והבקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים כל אלו כרמלית הן.

(הלכה ה) אויר הכרמלית הרי הוא ככרמלית.....

(הלכה ו) בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ארבעה. רה"ר שהיתה עליה תקרה או שאין ברחבה ט"ז אמה הרי היא ככרמלית, אצטבא שבין העמודים העומדים ברה"ר הרי היא ככרמלית, וצדי רה"ר ככרמלית, אבל בין העמודים³² הואיל ורבים דורסין ביניהן הרי הן רה"ר³³.

הרמב"ם (בהלכה ד') עוסק בכרמלית המקורית, עם הגדרות השטח של הרשות, עם יצירת הרשות עם תפיסת הרשות עד עשרה, עם רוחב של לפחות ארבעה, כאשר הוא מרחיב את הכרמלית של 'קרן זוית' לעוד מקומות המוקפות ג' מחיצות ללא גובה י"ט, או ג' מחיצות ללא תיקון ברוח הרביעית³⁴

בהמשך (הלכה ו') הרמב"ם עובר לכרמליות ששייכות יותר ל'העדר הרשות' ולא לכרמלית הרגילה שהיא 'יצירת רשות' וכגון של בור בכרמלית, שזה רה"ר עם חיסרון כלשהוא, וכן רה"ר מקורה או שאינה רחבה כנדרש וכדו', ולכן הוא מדגיש שוב ושוב שדינם ככרמלית המוכרת שהיא 'רשות' חיובית, דוג' אלו של כרמלית הן של 'העדר רשות' ואינן ה'כרמלית' הרגילה, אלא דינם שווה לדין כרמלית הרגילה, יוצא שלדעת הרמב"ם תהיה כרמלית מדאורייתא³⁵ שהיא לכאורה תתאפיין ב'יצירת רשות' ושאר הכרמליות של 'העדר הרשות' הן מדרבנן ודינן ככרמלית בלבד, וכפי שכותב הערה"ש (או"ח שמה מ')

"איתא בגמ' [ז'] דקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים ככרמלית דמי ..... והרמב"ם שם מפרש כגון מבואות שיש להם ג' מחיצות ואין להם לחי או קורה ברביעית ע"ש וזהו לפי שיטתו דג' מחיצות הוי מן התורה כרמלית כמ"ש אבל לכל הפוסקים אין זה בכלל כרמלית דאורייתא דמן התורה הוא רה"ר גמור..."

לסיכום: הרמב"ם סובר ש'קרן זוית' הוא שיהיה ג' מחיצות ולכן הוא מביא כמה דוג' ל'קרן זוית' כשהמכנה המשותף של כלל הדוג' ברמב"ם הוא שיש ג' מחיצות עם הגדרות שטח ברורות, שיוצרות רשות כרמלית מדאורייתא. את זה מונה הרמב"ם בהלכה ד', ובהלכה ו' הרמב"ם מונה גם כרמלית שאינה כרמלית מדאורייתא אלא שרבנן גזרו³⁶ שזה יהיה ככרמלית עם דגש על "כ"כרמלית ואינה כרמלית בעצמה.

שם הכרמלית

לסיום המאמר נדון בביאור השם "כרמלית" כאשר נביא את שיטות הראשונים שנחלקו בפירוש המילה "כרמלית" ודרך זה ננסה להעמיק מדוע כל פרשן בחר להסביר את "כרמלית" בצורה אחרת.

רש"י (שבת ג: ד"ה "בעי אביי") מסביר:

"ושמו כרמלית כדתניא בפירקין ד' רשויות לשבת כרמלית לשון "יערו וכרמל" (ישעיה פרק י פסוק יח) שאינו לא הילוך תמיד לרבים ולא תשמיש רה"ר".

כך שלרש"י 'כרמלית' היא על דרך השלילה וההעדר, אינו הילוך תמיד לרבים, ולכן אינה רה"ר ואינה תשמיש רה"ר ואינה רה"ר, ולכן היא כרמלית הגדרה זו תואמת את שיטתו העקרונית של רש"י, המבוארת לאורך המאמר, כי לשיטתו כרמלית היא 'העדר רשות'

לעומתו הרמב"ם (בפירוש המשנה למסכת שבת פרק א משנה א) מסביר באופן אחר:

"ונקראת כרמלית שהיא דומה לאשה אלמנה שאינה בתולה ולא אשת איש, כך רשות זו אינה רשות הרבים ולא נשלמו בה תנאי רשות היחיד, ויהיה עיקר השם כארמלית".

³² בהערה 17 יש הסבר למה הרמב"ם לשיטתו שבין העמודים יהיה רה"ר למרות שלא ניחא תשמישתיה

³³ ועיי' בהשגותיו של הראב"ד על הלכה זו

³⁴ כאשר בהלכה ה' הוא עוסק באוויר כרמלית שהיא סוגיא נפרדת, ועדיין בתוך הכרמלית

³⁵ צריך להדגיש שוב, כפי שנכתב בדעת הרמב"ם שמה"ת אין לכרמלית בהכרח את דיני הכרמלית המוכרים לנו, שאותם חז"ל גזרו

³⁶ ולא נכנס לשאלה האם גזרו על האדם שיהיה אסור ברשות זו, או על רשות זו שתהיה אסורה לאדם ויתכן שיהיה נ"מ במקום

שהתירו איסורי דרבנן לאדם ולא למקום ואכמ"ל

כל שלרמב"ם 'כרמלית' זה משל לאלמנה שהיתה שייכת למישהו וכיום היא בפני עצמה הגדרה זו תואמת את שיטתו העקרונית של הרמב"ם, שכרמלית היא 'רשות' חיובית.

התוס' (שבת ו. ד"ה "כרמלית") מסבירים בשם הירושלמי (סוף ה"א):

"בירושלמי בריש שבת תני ר' חייא כרמל רך (ומלא) לא לח ולא יבש אלא בינוני ה"נ כרמלית אינו לא כרה"י ולא כרה"ה"³⁷

כך שלדיטתם 'כרמלית' היא מלשון "גרש כרמל" (ויקרא פרק ב פסוק יד) שנאמר לעניין קרבן העומר, ומביאורם עולה כי הגדרתה היסודית של כרמלית היא מקום העומד בתווך בין רשות היחיד לרשות הרבים, שאינו מוגדר כאף אחת מרשויות אלו.³⁸

בעל הפמ"ג³⁹ מסביר (ראש יוסף שבת ו.) שהפירושים השונים בשם כרמלית עוסקים בכרמלית שונה: "ת"ר ד' רשויות כו' כרמלית כו' ג' פירושים א' ירושלמי כו' מלא תבואה קרוב לבשולה לא יבש ולא לח ב' פירש"י לעיל ג' ב' כרמל יער וכרמל כו' ג' פי' הר"מ ז"ל במשניות כארמלית וכ"ה בר"ן ז"ל. ול"ל תרווייהו אמת כי ב' כרמלית יש: א' מן התורה כרמלית מקום שאין מחיצות ואין רבים בוקעין לא רה"ר ולא רה"י ומותר לטלטל בתוכו ד"א ושהכניס מרה"י ומרה"ר לתוכו וחכמים אסרו. ויש מבוי שלש מחיצות ורביעית פתוח מ"ה רה"י גמור והזורק מרה"ר לתוכו או מתוכו לרה"ר חייב מן התורה ומדרבנן שמו עליו דין כרמלית להחמיר ג"כ מרה"י לתוכו או לטלטל ד"א בתוכו אסור וזה יצדק כארמלית שהיתה נשואה ובעולה וגירשה או מת ולוקח שלימותה קצת כן זה לוקח קצת תורת רה"י ממנו. משא"כ כרמלית בקעה וכדומה דשם העצם שלו כרמלית אף מן התורה אינו לא רה"י ולא רה"ר ומקום פטור הוא ויהי' הא' בכף השימוש והשני כף הדמיון ופריך אטו כולהו לאו כרמלית אף על גב דאיכא ב' מ"מ ישתפם השם ועוד דים ובקעה יותר נאות לקרוא כרמלית בעצם כדכתיבנא."

נמצא בדבריו שיש שני סוגי כרמלית⁴⁰, שדינם שונה, כאשר יש כרמלית שהיא בעצם רה"י ואם יעבירו ממנה לרה"ר או מרה"ר אליה יהיו חייבים, ויש כרמלית שונה שאינה רה"י ולכן לא יהיו חייבים על העברה כזו, וכמו שנראה את ב' הסוגים לשיטתו:

- א. כרמלית מדאורייתא⁴¹ שאינה לא רה"ר ולא רה"י, כשמדאורייתא זה בעצם מקום פטור ורבנן אסרו לטלטל בה ד"א ולהכניס מרה"י ורה"ר לתוכה
  - ב. רה"י מדאורייתא, שהזורק מרה"ר אליה או ממנה לרה"ר, חייב, ורבנן 'הפקיעו' ולקחו מעט מדיני רה"י שעליה (כמו אלמנה שלוקחים מעט ממה שהיה לה, אבל היא נשארת אשת פלוני וכדו') ולכן חלו עליה דיני רה"ר לאסור לטלטל מרה"י אליה ולאסור בה לטלטל ד"א
- אם נחזור לחקירה הראשונה לכאורה אפשר להסביר כך:
- ❖ העדר רשות – העדר של רה"י ורה"ר, מקום פטור, (יתכן שבדעת רש"י שמסביר 'יערו וכרמילו' ויתכן שבדעת תוס' והירושלמי שמסבירים 'גרש וכרמל')
  - ❖ יצירת רשות בפנ"ע – רשות היחיד מדאורייתא עם חומרות של רה"ר, רמב"ם (כארמלית)
- לעומת ההסבר שהובא שמחלק בין ב' סוגי כרמלית, ננסה להציע הסבר שיכלול את ג' ההסברים השונים ע"פ חלוקה של ג' סוגי כרמלית שונים, ולנסות להבין מה כל פרשן ראה כ'כרמלית' המרכזית שמהשם הזה משליכים על כל סוגי הכרמלית, (ולא רק ב' סוגים כמו שראינו עד עכשיו)
- נביא בקצרה את ג' סוגי הכרמלית:
- א. מקום פטור מדאורייתא, שאינו שייך לאיש⁴²

³⁷ וכמו שמסכם הריטב"א (שבת ו.) את 3 ההסברים הלשוניים ב'כרמלית', ולכן גם אני הצגתי את השיטות לפי הסדר הזה: "תנו רבנן ארבע רשויות לשבת. פי' שכל אחד מהם חלוקה בדינה. רשות היחיד ורשות הרבים כרמלית ומקום פטור וכו'. פרש"י ז"ל מלשון יער וכרמל שאינו הילוך תדיר לרבים, ואחרים פירשו שהיא כ[א]רמלית כאשר שהלך בעלה למדינת הים שאינה לא פנויה ולא בעולה, כך זה אינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים לגמרי, ובירושלמי פירשו לשון גרש וכרמל, רך ומלא, שלא נגמר היטב, כך כרמלית אין לו דין רשות זה ולא דין רשות זה"

³⁸ שיתכן לומר שזה 'העדר רשות' – כרש"י, יתכן לומר שזה 'יצירת רשות' – כרמב"ם, ויתכן לומר שזה רשות מעורבת של ג' וגם'
³⁹ ר' יוסף בר' מאיר תאומים שנולד לפני כ-300 שנה (תפז) בכפר ליד לבוב, (אז פולין כיום אוקראינה) מוכר יותר בשם של ספרו: "פרמ"ג" (משב"ז על הט"ז, א"א על המג"א ושפתי דעת על הש"ך) שיטת לימודו המוכרת בשם: "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" מופיעה לכל אורך ספרו, כאשר את הקושיות הסבוכות בלימוד הוא היה פותר מתוך עיון מרובה בתלמוד ובראשונים, וכמו שהוא כותב בהקדמה לפרמ"ג או"ח: "למדנים תורניים האוהבים לפפול של הבל, אבני בהו על קו תהו, ושונאים איש הישר הולך"

⁴⁰ בהמשך אנסה להציע ג' סוגים, הוא מציע רק ב'.
⁴¹ צריך להדגיש שוב, כפי שנכתב בדעת הרמב"ם, שמה"ת אין לכרמלית בהכרח את דיני הכרמלית המוכרים לנו, שאותם חז"ל גזרו
⁴² כאשר יש איסור לטלטל במקום

- ב. רה"י מדאורייתא עם חיסרון כלשהוא שמפקיע אותה מדיני רה"י במלואם.⁴³
ג. כרמלית מדאורייתא, שהיא רשות בפנ"ע.

ניתן לטעון שההסברים השונים בשם ה'כרמלית מתאימים לג' סוגי הכרמלית הללו: לבאר את ג' הסוגים השונים של הכרמלית האלו ביותר אריכות ובנסיון לשבץ את זה בהסברים השונים לשם של 'כרמלית':

- א. שום מקום כגון בקעה/ים/ וכדו': 'יער וכרמל' שאינו שייך לאיש (מקו"פ מדאורייתא) – רש"י
ב. רה"י כגון מבוי ג' מחיצות שזה רה"י עם חיסרון ולכן יש על השטח הזה תוספת גזירה של חומרי רה"ר:
'כארמלית' שהיתה נשואה ונתאלמנה (רה"י מדאורייתא) – רמב"ם
ג. כרמלית שאינה רה"ר ואינה רה"י, כמו עמוד, כוורת, קוצים וכו' – כרמלית זו היא אמנם רשות לעצמה, אלא שהיא אינה מוגדרת לא כרה"ר ולא מוגדרת כרה"י, ולכן היא יצור חדש הנקרא "כרמלית": 'כר מלא, לא לח ולא יבש' לא פה ולא שם⁴⁴ (כרמלית מדאורייתא) – תוס' וירושלמי
החלוקה לג' ההסברים הללו מסבירה את הבדלי הלימודים בשם כרמלית, (כמובן שניתן להניח מעט אחרת בהסברי סוגי הכרמלית השונים לפי ביאורי השם כרמלית בצורה שונה⁴⁵, ועדיין יהיה חילוק שונה בין הסבר השם 'כרמלית' לסוג הכרמלית)

לפי דברינו ננסה להסביר מדוע כל פרשן הניח ששם "כרמלית" שהוא מסביר מגיע לכל סוגי הכרמלית בגלל סוג מסויים. יתכן שרש"י הגדיר את שם הכרמלית לפי "יערו וכרמילו" שהסברנו שזה יכלול⁴⁶ את בקעה, ים וכדו' לפי הסברו ב'כרמלית' שזה 'העדר רשות'. לעומתו הרמב"ם הגדיר את שם הכרמלית "כארמלית" לפי מה שהגמ' הסבירה שזה כרמלית סתם שהיא כזכור 'קרן זוית' וכמו שהוא מפרש עם ג' מחיצות. לעומתו התוס' מסביר את הלשון לפי "גרש וכרמל" שאינה לא רה"ר ולא רה"י, שזה ה'קרן זוית' של הכרמלית סתם של הגמ', (כאשר הירושלמי בכלל לא מחויב להגדרת כרמלית סתם כ'קרן זוית' כמו בבבלי ולכן הוא הגדיר שם הכרמלית "גרש וכרמל" לפי הכרמלית שנתקעות לנו באמצע רה"ר ובאמצע רה"י ולא על שטחי ענק שאינם שימושיים)

סיכום:

פתחנו בשתי דרכים עקרוניות בביאור גדר כרמלית: 'העדר רשות' או 'יצירת רשות בפנ"ע'. הצענו כי הגדרות אלו שנויות במחלוקת הר"י מיגאש והתוס' רא"ש, כפי שעולה מדבריהם בביאור הברייתא היסודית העוסקת בכרמלית (שבת ו.ו). עיקר טענתנו הייתה שבעניין זה יש מחלוקת עקרונית, החורזת את הסוגיות השונות, בין רש"י לרמב"ם: לפי רש"י – כרמלית היא 'העדר רשות', ואילו לפי הרמב"ם – היא 'רשות' ממשית. סיימנו בהצגת ההסברים השונים בשם 'כרמלית' הבאנו את דברי ה'ראש יוסף' שמחלק ל-ב' סוגי כרמלית, הצענו לחלק ל-ג' סוגים, כאשר "יערו וכרמילו" זה מקום פטור מדאורייתא שאינו שייך לאיש, "כארמלית" זה רה"י מדאורייתא עם חיסרון, ו"גרש וכרמל" זה כרמלית עצמאית עם גדר שטח ברורים.

⁴³ כאשר רה"ר ללא הילוך רבים או ללא 16 אמה שדינה ככרמלית, אפשר להכניס לכרמלית מה"ת, ואפשר להכניס ברשות היחיד עם חיסרון שגורם לזה להיות מופקע מהרשות שלו, אז כעין זה רה"ר עם חיסרון שגורם לזה להיות מופקע מהרשות שלו

⁴⁴ כמו הביטוי האידישאי: נישט א הער און נישט א היר...

⁴⁵ אפשר לעיין בדברי החת"ס (דף ז.ז) שמביא: "פירושו של כרמלי' כרמב"ם כארמלי' והיינו ים ובקעה שאינן לא ר"ה ולא רה"י" שזה משמע יותר של העדר למרות שאני חושב ש'ארמלית' זה שייכות שנשברה ולא חוסר שייכות וכדברי הערה"ש שהובאו בדעת הרמב"ם שכותב: "כרמלית מה"ת"

⁴⁶ לאורך המאמר הנחנו שלרש"י גם 'קרן זוית' זה 'העדר רשות' ומדאורייתא יהיה ככל הנראה לא רה"י ולא רה"ר ויהיה מקום פטור, וגם אם נניח אחרת, עדיין הסברו של רש"י של "יערו וכרמילו" יהיה לפי רוב שטח הכרמלית שזה הבקעות והימים.